

1. INLEDNING

Ett kontroversiellt inslag i senaste årens hjärnforskning är upptäckten av en region, eller flera samverkande hjärnregioner, som enligt vissa forskare utgör den mystiska upplevelsens neurala bas. Vissa individer erfar en känsla av närvaro av en högre makt, ett andligt väsen, om dessa regioner stimuleras elektriskt via (1) *externa* stimuli, exempelvis ett svagt magnetfält, eller (2) *internt* genererade stimuli exempelvis via uppnådd extas genom intensiv dans, drogintag eller liknande

Forskargruppers ord står dock emot varandra. Hos en grupp försökspersoner återfinns gudsupplevelsespektra¹ vid extern stimulering av de berörda hjärnregionerna, hos en annan grupp är upplevelserna frånvarande. Vi skall dock lämna den vetenskapliga diskursen och koncentrera oss på en annan livlig debatt fynden givit upphov till.

Tesen att gudsupplevelsen är betingad av ett neuralt substrat har av ett flertal debattörer under de senaste åren ansetts varandes ett hot mot den religiösa tron eftersom fyndet anses tala emot gud såsom självständig entitet existerandes utanför människan. Argumentet lyder i lätt formaliserad form: *Gud existerar inte eftersom gudsupplevelsen har sin bas i hjärnan. Gud är alltså inte något utifrån kommande vars existens vi erfar utan gudsupplevelsen är internt generad av hjärnan och alltså endast ett hjärnsjöke.*

Vi fick nyligen ta del av debatten i *Filosofisk tidskrift* nummer 4, 2005 i Anne-Marie Landtbloms artikel ”Helgonet och filosofen”. Landtblom nämner i sin skrift forskningsfynden jag diskuterat ovan och ställer frågan om denna debatt är ”förbjudet område” eftersom människors reaktioner på stoffet ofta är både starka och hätska. Många tycks anse att fynden nedvärderar trons själva fundament. Landtblom skriver som avslutning att det inte *behöver* (min kursivering) anses hotfullt av religionsutövare att gudsupplevelsen har ett eller flera neurala korrelat men argumenterar inte vidare kring skälen för denna ståndpunkt.

¹Jag benämner tillstånden gudsupplevelsespektra eftersom vad som upplevs är subjektivt betingad och avhängigt individens specifika trosföreställningar.

Föreliggande artikel är tänkt som ett vidare inlägg i debatten och jag ämnar i huvudsak argumentera för två teser: (i) att upptäckten av gudsupplevelsens neurala bas i hjärnan icke torde vara vare sig förvånande för någon efter inhämtande av elementära kunskaper om hjärnans funktion och (ii) att upptäckten över huvud icke är hotande mot religionernas grundpostulat.

2. DET BIOPSYKISKA GRUNDPOSTULATET

Jag är anhängare till det vitt omfattade biopsykiska grundpostulatet² som i en simpel formulering lyder: *För varje mentalt tillstånd existerar ett eller flera neurala tillstånd ur vilka det mentala tillståndet uppkommer*

Baserat på vår kunskap om korrelationer mellan hjärna, hjärnskador och psyke så bedömer jag detta vara den mest rimliga hållningen med avseende på relationen mellan psyke och hjärna. Det är givetvis en ytterligt komplicerad bild vi möter när vi går på djupet i frågan, men själva kärnan i relationen är representerad i ovanstående enkla postulat. Det biopsykiska grundpostulatet diskuterar dock inte de mentala tillståndens eventuella effekt på den neurala basen, inte heller huruvida psyket är något icke-materiellt, egenskapsdualistiskt, substansdualistiskt, eller huruvida hjärna och psyke är två analytiskt och/eller i annat avseende metafysiskt separata entiteter. Det nöjer sig med den enkla utsagan att har vi ett visst mentalt tillstånd så har vi också ett visst tillstånd i hjärnan ur vilket det mentala tillståndet uppkommer. Detta samband gäller för alla upplevelser vi kan ha, även gudsupplevelsen som ryms inom kategorin ”mentala tillstånd”.

De allra flesta filosofer (tror jag) skriver under på följande enkla postulat: *Det är både logiskt och vetenskapsteoretiskt orimligt att tänka sig en upplevelse som bara flyter omkring och är en upplevelse i största allmänhet.* En rimligare tanke är att en upplevelse alltid måste vara *någons* upplevelse, dvs. bunden till något subjekt vars upplevelse den är. Detta gäller givetvis också gudsupplevelsen. Med tanke på att det biopsykologiska grundpostulatet varit känt och omfattat av många i relativt många år så visste vi redan innan den konkreta hjärnforskningen avslöjade korrelatet till gudsupplevelsen att ett neuralt substrat till upplevelsen måste föreligga. Detta eftersom det för *alla* mentala tillstånd existerar minst ett neuralt tillstånd som ligger till grund för det mentala tillståndet. Forskningens stora resultat, även om det är omstritt, var ju att närmare precisera lokaliseringen i hjärnan,

² Se exempelvis Malmgren och Lindqvist, *Organisk Psykiatri*, 1990, för en utförlig diskussion om postulatet. Det bio-psykiska grundpostulatet kallas även *supervenienprincipen*.

inte av upplevelsen själv som är icke-spatial, utan av det hjärnområde som tycks vara ansvarig för dess upphov. Det borde alltså inte förvåna någon att ett dylikt korrelerat *överhuvud* existerar eftersom alla upplevelser av vad det än vara månne lyder under postulatets enkla lag.

Detta betyder, vill jag hävda, att en eventuell gudom som bemödat sig med att inrätta världen så att det biopsykiska grundpostulatet gäller också borde anse det lämpligt att använda sig av den bio-psykiska korrelationen vid personlig kontakt. För utan ett fungerande nervsystem så upplever vi föga och intet. Argument rörande allsmäktighet för att kringgå detta tar jag inte på allvar eftersom allsmäktighetsbegreppet gör att vilken ogrundad föreställning som helst kan postuleras. Min ambition är att hålla en förnuftig ton i resonemangen. Min utgångspunkt är sålunda att även en gudom, må vara världsskaparen själv, troligen anser det bekvämast att förhålla sig till de regler som råder i världen och därmed också den biopsykiska grundregeln.

3. VÄRLDEN OCH VÅR TOLKNING AV VÄRLDEN

Vi måste skilja på vad som gäller för världen såsom världen är i sig själv och vår tolkning av den. Avseende världen i den förra meningen är det rimligt att anta som gällande: (1) en gudom existerar eller (2) det är inte så att en gudom existerar.

Det är alltså rimligen antingen falskt eller sant att en gud av någon art existerar. Om denna gudom är världsskapare eller inte, allsmäktig eller inte, god eller inte lämnar vi i denna skrift därhän. Vårt problem är att vi ur människans synvinkel inte kan veta vilket som gäller, men vi kan veta att det finns ett svar även om vi inte kan nå det. Svaret finns genom att det ur världens synvinkel föreligger på det ena eller det andra sättet avseende guds existens. Det är emellertid säkert att fyndet av den neurala basen inte är ett argument *mot* guds existens, inte heller skulle jag vilja hävda ett särskilt starkt argument *för* guds existens. Det visar bara att det finns människor som har gudsupplevelser (eller åtminstone *påstår* sig ha gudsupplevelser om man vill frisvåra sig problemet med det annanpsykiska och diffusa effekter som gruppptryck inom den egna utövande kretsen). I precis samma mening finns människor med nära döden upplevelser. Bara för att dylika upplevelser finns följer inte att någon typ av gud och/eller ett efterliv av någon art finns. Hur det ligger till är i slutändan en världsstrukturell fråga.

Dessutom berörs ju knappast *upplevelsen* som fenomen av de nya fynden. Varför skulle gudsupplevelsen enkom i kraft av knuten till, och i en mening beroende av, hjärnan förlora något av sina andliga kvaliteter? En upplevelse av någonting kan vi som Descartes och Berkeley poängterade inte

tvivla på även om vi kan tvivla på dess relation till världen såsom världen är i sig själv oberoende av en mänsklig betraktare. Att vi *de facto* upplever det vi upplever är ett närmast axiomatiskt postulat. Har jag en hallucination så har jag en hallucinatorisk upplevelse som är sann som upplevelse betraktat även om min hallucinations innehåll inte står i korrelation till omvärlden. Detta gäller också gudsupplevelsen oavsett om denna har en gudom eller hjärna som upphov. Ändå tycks fynden just väcka frågan om vilken gudsupplevelsens relation till världen är. Det är åtminstone en sanning för vissa religionsutövare som uttrycker stark oro och skepsis inför fynden trots att en enkel analys visar att fynden inte för oss närmare ett svar på frågan om guds eventuella existens/icke-existens.

4. AVSLUTNING

Vi konkluderar att både religionens utövare, som blir upprörda över fynden som vore de argument *mot* guds existens och gudsupplevelsen, och de naturvetare och vetenskapsjournalister som hävdar att ”gud är bara ett hjärnspöke” måste se över sina ståndpunkter i ett klart analytiskt ljus. För såvitt jag ser det har ingenting i grunden förändrats. Att gudsupplevelsen hade en neural bas är föga förvånande eftersom alla upplevelser bör ha en dylik och sålunda vara knutna till ett visst subjekt. Vad gäller den religiösa tron så är den fortfarande just tro och inget annat. Hjärnforskningen har inte motbevisat gud och inte heller har den bevisat gud. Religionernas absoluta grund är inte hotad och inte heller är gudsupplevelsen förringad. Denna inställning bör sålunda ses som resultatet av ett analytiskt felslut. Frågan är lika öppen som tidigare och dess slutgiltiga svar är, som tidigare nämnts, snarare en världsstrukturell fråga än någonting annat.

LITTERATUR

- Blackmore, S. J. 1996. Near-death experiences, *J. Royal Soc. Medicine* 89.
- Cook, C. M. och Persinger, M. A. 1997. Experimental induction of the ”sensed presence” in normal subjects and an exceptional subject, *Perceptual and Motor Skills* 85.
- Lagercrantz, Agneta. 2004. Magnetism framkallar ingen Gud, *Svenska Dagbladet*, 20 december.
- Larhammar, Dan. 2002. Neuroteologi – människans benägenhet att tro på övernaturliga krafter, *Årsbok för Föreningen Lärare i Religionskunskap (FLR)*.
- Saver, J. L. och Rabin, J. 1997. The neural substrates of religious experience, *J. Neuropsych. Clin. Neurosci.* 9.
- Stolt, Carl-Magnus. 1999. Är Gud ett hjärnspöke?, Uppsala universitets hemsida.